REPERE ALE RAȚIONALIZĂRII NOILOR REALITĂȚI SOCIALE (D.DRĂGHICESCU)

Valentin MĂRGINEANU,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The article analyses the opinion of the Romanian thinker Dumitru Drăghicescu, through a synchronic and diachronic approach. We believe that the basic dimensions of social reality through which the RM passes, at the moment and not only this country, can be identified in the works of other predecessors, whom with an unique wisdom and with a critical thinking, through the social context of concrete historical events, developed some systems of thinking that may be considered up to date and relevant, because were able to overcome the spirit of time. For any society, the rationality of social reality was important in explaining the phenomena and processes that occur. The same task was assumed by the Romanian thinker D. Drăghicescu, who through a balanced approach between the border areas, had managed to develop an organized and logical system in reference to the social complexity and its different dimensions.*

Dimensiunile de bază ale realităților sociale prin care trece Republica Moldova pot fi identificate și în gândirea predecesorilor. Cu o înțelepciune aparte și cu un spirit critic dezvoltat, trecut prin prisma contextului social istoric concret, înaintașii noștri au elaborat sisteme de gândire care pot fi considerate de actualitate și relevante, prin faptul că au reușit să depășească spiritul timpului. Pentru orice societate, dintotdeauna a contat raționalizarea specificului realităților sociale, explicitarea fenomenelor și proceselor care se produc. Aceeași sarcină și-a asumat-o și gânditorul român D. Drăghicescu, care printr-o abordare aflată în permanență la granița dintre domenii, a reușit să elaboreze un sistem organizat, logic asupra complexității sociale și a dimensiunilor distincte ale acesteia.

„Puțini au fost juriștii români care s-au ridicat la înălțimi filosofice, cum de altfel puțini au fost filosofii care, în elaborările lor teoretice, au avut în vedere ceea ce s-a putut numi fenomenul juridic. Fără a distinge între unii și alții, între cei care au pornit de la drept spre a ajunge la filosofie și cei care au făcut drumul invers (uneori nici nu s-ar putea face distincția), socotesc printre acești puțini gânditori pe Dumitru Drăghicescu" [1, p.403].

Născut la 4 mai 1875 în comuna Zăvoieni, județul Vâlcea, după absolvirea școlii primare din satul natal și a liceului Carol din Craiova, se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din București, urmând în paralel și cursurile de

filosofie. Își ia licența în anul 1901 la Facultatea de Litere și Filosofie cu tema *Influiența lui Kant asupra lui Auguste Comte*. Își continuă studiile la Paris, fiind primul român care și-a obținut doctoratul la Sorbona în sociologie. Tema tezei de doctorat - *Du rôle de l'individu dans le déterminisme sociale* sub îndrumarea sociologului Emile Durkheim.

Atât datorită lucrărilor scrise, cât și formării profesionale, Dumitru Drăghicescu a fost, în primul rând, un sociolog, care a creat un sistem autentic. D. Drăghicescu nu aderă la nici o școală sociologică și nici nu promovează eclecticismul, ci se manifestă liber, neinhibat și neconformist. Opera sa a fost elaborată într-un mod cu totul personal și original.

Din lucrările lui D. Drăghicescu pot fi identificate patru direcții de cercetare: 1) orientarea spre studierea componentei politice a realității; 2) perspectiva ontologică asupra realității sociale; 3) gnoseologia sociologică; 4) umanismul sau finalitatea umană a sistemului sociologic. Toate aceste probleme abordate de către D. Drăghicescu sunt caracterizate de un raționalism profund, trecute printr-un proces profund de integrare interioară, printr-o mișcare convergentă de contopire procesuală, unde părțile se organizează unitar, iar raporturile specifice acestor părți se dispun organic într-o ierarhie de laturi interne de supraordonare și subordonare [2, p.65-76].

Abandonând principalele abordări extrem de controversate în epocă D. Drăghicescu explică realitatea socială prin stări fluide și relații procesule dinamice. Într-o manieră foarte delicată, gânditorul evită abordarea problemelor de interes în spiritul timpului, trecând cu vederea peste categorii sociale dominante perioadei în care a activat (individ-societate, necesitate-libertate, mase-personalitate, structură socială-progres social). Pentru acesta este important ca să le transforme în relații naturale de reciprocitate existențialistă. Anume această abordare a făcut ca opera sa să fie apreciată ca sistem sociologic original.

D. Drăghicescu se distanțează categoric atât de școala sociologică franceză condusă de Emile Durkheim, pentru care „socialul se explică prin social", dar și de abordarea psihologică a realității sociale, în frunte cu G. Tarde, care privea societatea ca pe o grupare de oameni care se imită. Pentru D. Drăghicescu societatea este un act obiectiv de depășire continuă a naturii, în care se întâlnește obiectivul cu subiectivul, inconștientul și conștientul, spontanul și calculul rațional. Această nouă dimesiune a realității, după D. Drăghicescu, constă în aceea că ea este o a doua natură, gândită, rațională [3, p.39], opusă primei naturi, cea organică, a instinctului animal, fiind o răsturnare a ordinii naturale exterioare.

Fiind dependentă de natură, societatea este o realitate naturală, dar, în același timp, este într-o opoziție și într-o poziție superioară față de natură și are caracter obiectiv în raport cu natura. Gânditorul consideră că omul s-a desprins de natura animală, devenind o ființă creatoare și rațională. În pofida

originii naturale a ființei umane, D. Drăghicescu nu extinde legile biologice asupra realității sociale și nici nu diminuează specificul legilor sociale în favoarea celor biologice. El afirmă că ființa umană este un tot întreg, format din două laturi – o latură comună cu celelalte ființe vii, naturală, organică, biologică, originală și o latură specifică realității umane, superioară, care domină și o subordonează pe cea dintâi. Principala disticnție dintre ființa umană și alte ființe vii constră în aceea că omul își crează singur mediul în care trăiește, îl transformă, îl adaptează la necesitățile sale concomitent cu propria sa transformare morală și intelectuală, în timp ce celelalte ființe vii sunt forțate să se adapteze ele însăși mediului, iar această adaptare se realizează doar sub aspect fizic [3, p.17].

Un important aspect al operei lui D. Drăghicescu este acela prin care autorul se apropie de dimensiunea juridică a existenței sociale umane, plasând fenomenul juridic, legile juridice în vârful piramidei sociale și prin stabilirea identității legilor sociale și a celor juridice. Dacă majoritatea sociologilor timpului afirmau că dreptul pozitiv este obiectul de studiu al sociologiei și încercau să descopere legile care stau la baza activității juridice, atunci D. Drăghicescu considera „legile juridice pozitive adevăratele legi ale societăților, căci în afară de ele nu există legi naturale, care să guverneze societățile" [4, p.6], „științele sunt codurile naturii cum codurile noastre sunt științele societății noastre" [5, p.243]. Mai mult decât atât, Dumitru Drăghicescu este indignat de faptul că „nimănui până acum nu i-a venit în minte să privească legile juridice pozitive ca fiind adevăratele legi sociologice" [4, p.8]. Mai mult ca atât, D. Drăghicescu anticipează criticii săi, spunând că două obiecții ar putea fi aduse concepției sale: a) legile sunt instituite de oameni; b) legile sunt efemere. Și pentru a evita speculațiile și dezbaterile de prisos, acesta încearcă să răspundă la aceste obiecții, fără însă să le combată, considerându-le ca inofensive și irelevante.

Pentru a clarifica cea dintâi obiecție, D. Drăghicescu pornește de la ideea că toate legile sunt imanente, ele „rezultă din raporturile lucrurilor pe care le guvernează". Considerând legile sociale emise de oameni, implicit trebuie să le recunoaștem imanența. „Tocmai pentru că legile naturei sunt naturale, imanente, nedepinzând nici de om, nici de alte ființe antropomorfice superioare, tocmai de aceea legile sociale omenești trebuie să fie decretate de oameni", adică să fie legi juridice. Este evident „că orice lege sociologică nu poate fi decât o lege decretată de factorii societății: oamenii" [4, p.11-12]. Nu trebuie de căutat legi naturale în societate, căci în caz contrar pierdem orice distincție dintre natură și civilizație [4, p.9-10]. Deosebirea principală dintre legile naturii și legile juridice (care sunt și sociale) „e că unele sunt imuabile, definitive, și altele tranzitorii, provizorii, schimbătoare", deoarece „la fel cum ordinea e esențialul naturii, și progresul e esențialul omului și societății" [5, p.243].

Referitor la cea de a doua obiecție, D. Drăghicescu menționează că și legile naturii sunt efemere. Diferă doar gradul de efemeritate, dar aceasta nu este esențial. Diferența dintre natură și societate se datorează doar relativei diferențe dintre legile naturii și legile juridice ale societății. „Pe cât este de firesc ca legile naturale să fie relativ permanente, în tot cazul stabile, pe atât este de monstruos să pretinzi legi fixe, legi naturale, legi științifice în societate, unde este în natura profundă a fiecărui fenomen întâmplat de a nu mai reveni". Deci, concluzionează autorul, „singurile legi sociologice posibile nu pot fi decât niște legi care să poarte exact caracterele prescripțiilor juridice" [4, p.12-14]. Totodată, D. Drăghicescu menționează că legile juridice au permanență: "Totalitatea legilor pozitive ce guvernează o societate, într-un moment dat, reprezintă uniformitatea, fixitatea și regularitatea fenomenelor sociale din acel moment, oglindirea regularității și uniformității din societăți" [4, p.15]. Îndeplinind aceste condiții, constată D. Drăghicescu, legile juridice devin legi științifice care guvernează societatea. Totalitatea legilor pozitive dintr-o societate formează așa numita statică socială, deoarece sunt relativ stabile și formează „scheletul fix al vieții sociale". Sociologia nu ar putea exista fără acea uniformitate, pe care în societate o dau doar legile juridice [4, p.15-16]. Așadar, stabilitatea și efemeritatea sunt caracteristice atât naturii, cât și societății umane.

În această ordine de idei, reiterăm concepția care acordată legislației importanță, dreptului pozitiv, fie că e vorba despre trecut, fie că e vorba despre viitor. Nu mai puțin semnificativă este și analiza relației dintre sociologie și drept, care în opinia autorului român este asemănător raportul dintre o știință abstractă și materialul ei de cercetare: aspectul juridic al vieții sociale este un adevărat sociometru, în stare să indice variațiile evoluției sociale [4, p. 4-5], evoluție care rezultă din evoluția regulilor juridice de la represiv la restitutiv, de la forma statuală la cea contractuală.

Diferența de vârstă dintre natură și societate, determină diferența dintre legile naturii, care sunt caracterizate de un grad mai mare de stabilitate și legile juridice, care sun mai efemere. În timp ce natura și-a stabilit deja legile, societatea este într-o stare haotică, de căutare, de creație, unde nu există regularitate, ci doar o tendință spre echilibru, întrerupt de o mulțime de cataclisme istorice. D. Drăghicescu consideră că ceea ce este revoluționar, inovativ pe terenul sociologiei este determinat de „inovațiile sociale care se oglindesc în revoluții juridice". Stabilitatea temporală a legislației creează impresia stabilității sociale, însă, în cazul în care este insuficientă, se distruge [4, p.14-15]. Totuși, Drăghicescu, este optimist, afirmând că mai devreme sau mai târziu se va ajunge la o stabilitate similară celei existente în natură, la determinismul social, determinism, care prevede pe de o parte „legi rezonabile decretate de oameni chibzuiți", iar pe de

altă parte „oameni chibzuiți pentru a se supune voluntar acestor legi" [3, p.98]. Organizarea socială bazată pe această stare de echilibru poate fi realizată prin două mijloace: unul este dreptul care are ca sarcină crearea legilor rezonabile, iar altul este sistemul educațional care formează oameni, ce vor respecta legea. În consecință, în atare condiții sociale, legile juridice vor deveni adevărate legi sociologice științifice asemănătoare legilor fizice. Aceasta înseamnă „deschidere de la faptele obiective către cele subiective, care constituie fundamentul și esența" [3, p.99] societății, care reprezintă finalitatea procesului de evoluție. În felul acesta, în opinia lui D.Drăghicescu legile juridice devin identice legilor naturii, dreptul rațional ar deveni un drept real și va realiza integral idealul moral de justiție, iar morala va beneficia de sancțiunea dreptului [5, p.232-235, 237].

Ajungând la idealul moral de justiție, D. Drăghicescu nu poate să treacă cu vederea raportul dreptului cu morala și religia, pe care îl vede în formula: religie → morală → drept, formulă în care Dumnezeu este „modelul, idealul regulilor de drept" [5, p. 230], dar mai mult ca atât, este conștiința colectivă a omenirii, divinizată [5, p.238]. Morala, în schimb, are aceeași esență ca și dreptul, ambele promovând ideea de justiție [5, p.237], egalitatea și solidaritatea. Mai mult decât atât, ideea de justiție în drept provine din morală. Recunoscând existența anumitor distincții între drept și morală, se indică că acestea sunt determinate de sursa primară a acestora: una fiind fapt exterior, iar celălalt fapt al conștiinței. Legea este un act de voință, care se referă la o categorie, la o generalitate și la situații schimbătoare, din care motive legea generală este contingentă. În schimb principiile morale sunt universale, eterne, se pot aplica în toate momentele istorice și formează „codul etern", „codul model", „legislația limită" [5, p.231-232].

În opinia gânditorului, dreptul se află în dependență de etică, noțiunile morale servind drept criteriu în analiza faptelor. Scopul dreptului este binele comun, la care, însă, se poate ajunge numai pe baza ideii de justiție, care tinde spre „o egală libertate a tuturora" și „nu justiția ca egalitate mecanică, ci egalitatea între egali, care e proporționalitatea cu serviciul și nevoia". La rândul său dreptul marchează etica transformând-o, fiind o expunere logică a moralei, o transformare a elementelor calitative și iraționale a moralei în elemente cantitative și raționale a dreptului [5, p.234-236]. Astfel, între drept și morală sunt mai multe dependențe reciproce, decât diferențe. „Dreptul nu se poate realiza fără morală, tot astfel cum etica se concretizează în forme juridice" [4, p.232]. Dreptul are caracter de constrângere, dar nu are caracter de universalitate și este doar expresia exterioară a moralei, care prin sancțiunile juridice se realizează efectiv [5, p.24]. Dacă morala s-ar putea aplica direct, dreptul n-ar mai avea nici o rațiune de a fi.

Atât dreptul, cât și morala au aceeași finalitate. Dreptul tinde spre universalitatea moralei, iar morala spre obligativitatea dreptului [4, p.6]. Dreptul apare

ca un minim de morală. Acest minim se majorează treptat, dreptul apropiindu-se de morală până la identificare [5, p.231]. Dar D. Drăghicescu nu trece cu vederea și gradul de independență a dreptului de morală. Astfel, referindu-se la fraudă, el o consideră ca o ripostă a realității la tendința dreptului de a se confunda cu morala sau a moralei de a se transforma în drept [5, p.232].

Prin opiniile pe care le promovează D. Drăghicescu despre legile juridice pozitive putem cu ușurință să-l atribuim curentului pozitivist. Însă autorul nu se oprește aici, apelând la psihologie, la subiectivitatea acesteia, apropie sociologia de psihologie (numind-o fie psihologie socială, fie sociologie psihologică). Consideră că psihologia trebuie să influențeze legile juridice pentru a le da un caracter rațional cauzal, caracter specific legilor științifice [4,p.17]. Împreună, sociologia și psihologia (fie sub formula psiho-socială, fie socio-psihologică) "constituie fundamentul rațional al legilor juridice" [4, p.22]. Mai mult decât atât, „la limită știința psihologiei sociale nu poate decât să se identifice cu știința dreptului, printr-un proces de infinită apropiere între ele" [4, p.30].

Astfel, conchidem că dreptul, în concepția lui D. Drăghicescu, trebuie să fie în primul rând, rațional, pentru că ca știința dreptului, să se poată numi știință, trebuie să formeze un tot armonios din diferite categorii și principii simple, legate între ele în mod logic și din care să se poată deduce, cu destulă ușurință, toate regulile juridice. O lege juridică din știința dreptului, prin ea însăși, nu este decât o simplă formulă empirică și numai în cazul în care i se descoperă fundamentul rațional devine o lege specială, științifică [4, p.18-19].

După D. Drăghicescu sociologii (apreciați ca reprezentanți ai sociologiei obiective) fac speculații asupra legilor juridice în loc să cerceteze legitimitatea acestora. Legile juridice ar trebui să fie niște ipoteze, care trebuie testate, verificate și, după caz, respinse sau admise. Sociologul trebuie să compare textul legii cu realitatea psihică pentru a vedea dacă acesta corespunde necesităților umane și raporturilor existente între oameni, dacă legile sunt justificate și au rațiunea lor. Dacă răspunsul ar fi negativ legiuitorul (tot sociolog și el) ar trebui să modifice textul legii în raport cu realitatea psihică pentru al raționaliza, căci numai în prezența acestei condiții „regulile juridice pot să se apropie de legile științifice propriu zise", iar sociologul are obligația să descopere "adevăratele legi științifice care trebuie să guverneze societatea" [6, p.77-78]. În general, pentru D.Drăghicescu „știința socială este menită să raționalizeze legile juridice, transformând dreptul într-o adevărată știință, rămânând ca dreptul, la rândul său, să procure sociologiei un fundament de fapte reale, pozitive, care-i lipsesc adeseori" [4, p.3]. Bineînțeles, pentru un jurist, o asemenea sociologie este drept, iar un asemenea drept – sociologie. Aici trebuie de menționat că D. Drăghicescu leagă de sociologie nu numai dreptul, ci și celelalte științe ale

societății (economia politică, politica, pedagogia etc.), considerând sociologia o știință de sinteză [6, p.79].

Încercând să intre în esența dreptului și conținutul legilor, D. Drăghicescu afirmă că: „Un fenomen juridic nu este altceva decât determinarea raporturilor sociale sau economice ale membrilor societății" [4, p.7]. Din punct de vedere economic, este ideal ca legile juridice să reglementeze „distribuția economică a bunurilor" pentru armonizarea raportului dintre apetiturile, necesitățile existente în societate și energiile producătoare, resursele productive ale aceleiași societăți [4, p.27].

Este interesant de menționat că, după D. Drăghicescu, prin analiza științifică a fenomenului juridic se ajunge la același rezultat la care ajunge filosofia dreptului. Mai mult decât atât, jurisprudența poate influența progresul nu numai a filosofiei dreptului, ci și a filosofiei morale, deoarece poate preciza o serie de noțiuni (forță majoră, abuzul în drept, buna și reaua credință etc. era) [5, p.231]. Deci, D. Drăghicescu face distincție nu numai între dreptul real și dreptul ideal, ci și între filosofia morală și cea dictată de realitatea existentă.

Încheind prezentarea sumară a concepțiilor lui D. Drăghicescu, precizăm că este ușor de apreciat din perspectiva de astăzi, generalizările, tentativele de fundamentare rațională și de împăcare a valorilor umane, precum este extrem de simplu de a critica și a respinge ideile neconforme cu realitatea, dar, în același timp, trebuie să recunoaștem valoroasa contribuție a acestuia la valorificarea contextului social, în care a trăit și activat. În același timp, observăm o subtilă încercare de substituire a activității juriștilor cu cea a sociologilor, precum și a faptului că sistemul conceptual promovat de D. Drăghicescu nici pe departe nu răspunde necesităților activității juridice practice. Dar nu poate fi, contestat faptul că D. Drăghicescu a analizat problemele de pe poziții originale, distincte timpului său, iar opera lui se caracterizează prin profunzime și originalitate, iar datorită lui D. Drăghicescu orizonturile dreptului și științei juridice s-au lărgit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berceanu B. Aspecte juridice din opera lui Dumitru Drăghicescu. În: Studii de drept românesc, an 6(39), nr. 4 octombrie-decembrie. Bucureşti, 1994.
2. Constantinescu V. Precizări preliminare la studiul sistemului sociologic al lui Dumitru Drăghicescu. În: Viitorul social, 1972, nr. 1.
3. Drăghicescu D. Le probleme du determinisme social. Paris, 1903.
4. Drăghicescu D. Raporturile dintre drept şi sociologie. Bucureşti, 1904.
5. Drăghicescu D. Droit, morale et religion. În: Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie juridique, 1932, nr. 1-2.
6. Drăghicescu D. La realite de l'esprit jessai de sociologie subjective. Paris, 1928.